

אמרי: בתחילה בלאדן — מלכא הוה, ואישתני אפיה והוה כי דכלבא [ונשתנה מראה פניו, ונעשה כמו של כלב⁽³²⁰⁾]. הוה יתיב בריה על מלכותא [ישב בנו, מראדך, על המלכות].

כי הוה כתיב [כשהיה מראדך כותב איגרת], הוה כתיב שמייה ושמייה דאבוה [היה כותב שמו ושם אביו] בלאדן מלכא, כדי שיתכבד אביו⁽³²¹⁾. שאילו היה כותב רק "מראדך בן בלאדן", לא היה בזה כיבוד לאביו, שהרי כולם כותבים שמם ושם אביהם. לכן כתב "מראדך בלאדן בן בלאדן", כדי לכבד את אביו.

היינו דכתיב בספר מלאכי: "בן יכבד אב, ועבד אדניו".

"בן יכבד אב" — הא דאמרן, שכיבד מראדך את אביו בלאדן.

"ועבד אדניו" — מהו? מיהו העבד שכיבד את אדוניו?

דכתיב: "ובחדש החמישי בעשור לחדש, היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדנאצר מלך בבל, בא נבוזראדן רב טבחיה, עמד לפני מלך בבל בירושלם, וישרף את בית ה' ואת בית המלך".

הרי שעמד נבוזראדן לפני המלך נבוכדנאצר בירושלים.

יש לתמוה: ומו סליק [וכי עלה] נבוכד נצר 13-ב לירושלים? והכתיב באותו ענין: "ויתפשו את המלך [צדקיהו] ויעלו אתו אל מלך בבל רבלתה", ואמר רבי אבהו: רבלה זו אנטוכיא. והרי אנטוכיא אינה בארץ ישראל!

ותירצו תמיהה זו רב חפדא ורב יצחק בר אבודימי:

חד אמר: דמות דיוקנו של נבוכדנאצר היתה חקוקה לו לנבוזראדן על מרכבתו, ונראה היה לו כאילו הוא עומד לפניו.

וחד אמר: אימיה יתירה היתה לו לנבוזראדן ממנו [מנבוכדנאצר], ודומה היה לו כמו שהוא עומד תמיד לפניו.

וזהו הכבוד שכיבד העבד, נבוזראדן, את אדוניו, נבוכדנאצר.

אמר רבא: טעין תלת מאה⁽³²²⁾ כודנייתא נרגא דפרזלא דשליט בפרזלא שדר ליה נבוכדנצר לנבוזראדן [מטען שלש מאות פרדות של פטישי ברזל חד, שחותך ברזל, שלח נבוכדנצר לנבוזראדן], כדי לפרוץ בהם את שערי ירושלים.

321. ביערות דבש כתב, דאיתא בזוהר כי בלאדן הוא נקרא כלב, וכן הלשון בלשון פרסי. ולכן נקרא בלאדן, הואיל והיו פניו ככלב. והיינו "בן יכבד אב", שחתם עצמו כמו אביו, ולא חש לקרוא לעצמו כלב, מחמת כבוד אביו. ועיי' במהרש"א.

322. הרשב"ם [פסחים ק"ט א, ד"ה משוין] כתב:

פסיעות לאחור אחרי תפילת שמונה עשרה, אומרים "יהי רצון שיבנה בית המקדש וכו'", לפי שעל ידי ג' פסיעות של נבוכדנצר נחרב הבית. וע"ע במפרשים.

320. כתב היעב"ק, ש"בלאדן" בגימטריא "כי דכלבא".

פּש ליה חד נרנא [נשתייר לו פטיש אחד מאותם פטישים ששלח לו נבוכדנצר]. **אתא מחייה בקופא** (324) [בא והכה בשער בצד הקהה של הפטיש⁽³²⁵⁾, ולא בחודו⁽³²⁶⁾] — **ואיפתח** [ונפתח השער].

שנאמר בספר תהלים, שהתפלל דוד לפני הקדוש ברוך הוא: **יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדמות**⁽³²⁷⁾. דהיינו, יודע לפניך אותו סבך עץ קרדמות, ששבר בו את נבזרדן את שערי ירושלים, כאילו הביאו למעלה בכסא הכבוד.

הוא קטיל ואזל — **עד רמטא להיכלא** [היה נבזרדן הורג והולך, עד שהגיע להיכל].

אדליק ביה נורא [הצית נבזרדן אש בהיכל].

כולהו בלעתניהו חד דשא דירושלם [כולם, כל אותם פטישים, נשברו על שער אחד של ירושלים]. **שנאמר**: **פתוחיה יחד בכשיל וכלפת יהלמון**. משמע, על פתח אחד הלמו כל הכשילים והכלפות יחד, ולא הועילו כלום.

בעי למיהדר [רצה נבזרדן לחזור על עקבותיו לכבל]. **אמר**: **מסתפינא** [חושש אני] **דלא ליעבדו בי כי היכי דעבדו במנחריב** [שלא יעשו בי היהודים כמו שעשו בסנחריב, שנהרג כל חילו].

נפקא קלא ואמר [יצתה בת קול ואמרה]: **שוור בר שוור** [דולג בן דולג]⁽³²³⁾, **נבזרדן, שוור** [קפוץ]! **דמטא זימנא דמקדשא חריב וחיכלא מוקלי** [שהגיע הזמן שיחרב המקדש, וישרף ההיכל].

האחורי של פטיש אחד!

327. כתב המהרש"א שתימה הוא, שלכאורה הביאה הגמרא את הפסוקים היפך ממשמען. שלעיל, גבי תלת מאה כודנייתא וכו' שכולן נשברו על שער אחד בירושלים, הביאה את הפסוק "פתוחיה יחד בכשיל וכלפת יהלמון". והרי "פתוחיה" משמע פתחים הרבה, ו"כשיל" הוא אחד. ואילו גבי מה שהיה בסוף, שנשתייר חד נרגא, הביאה את הפסוק "בסבך עץ קרדמות", דהיינו — קרדמות הרבה!

וכתב, שאולי טעות נפלה בספרים להפך המקראות, ובאמת על ההיא דבלעתניהו חדא דשא מביא המקרא "יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדמות", וכפי שפירש רש"י על הפסוק בתהלים: יודע היה האויב כשהיה מכה בשערי המקדש שהוא כמביא מכותיו למעלה ברקיע. ומנין היה יודע, שהרי רואה שהיה העץ מסבך ואוחז את הקרדמות ובלועץ, כמו שאמרו

"משוי שלש מאות — לא דווקא. וכן כל שלש מאות שבש"ס".

323. עוד פירש רש"י, קפצת פעם אחת עם סנחריב, ועתה קפוץ שוב.

324. עשה כך כדי לבדוק אם אכן מחמת גזירת הקדוש ברוך הוא תיכבש. יד רמה.

325. והיעב"ץ פירש, דהיינו בקת הפטיש, העשויה מעץ. והיינו קרא דמייתי "בסבך עץ קרדמות".

326. כל זה היה כדי להראות לו לנבזרדן, שלא בכוחות עצמו התגבר על ירושלים. שהרי כל אותם פטישים שהביא, נשברו על שער אחד שבירושלים. ועתה, שהגיע הזמן שיחרב בית המקדש, סייעו הקדוש ברוך הוא להלחם בישראל, ולכן הצליח לפרוץ את השער בצידו

גבה היכלא וביקש לעלות לרקיע! (328)

דרכו ביה מן שמיא [דרכו עליו מן השמים, והשפילוהו]. שנאמר: "גת דרך ה' לבתולת בת יהודה".

קא זיחא דעתיה [היה נבוזרדן מתגאה] על הצלחתו (329).

נפקא בת קלא [יצאה בת קול] ואמרה ליה: עמא קטילא קטלת [עם הרוג הרגת], שכבר נגזר עליהם שיהרגו.

וכן היכלא קליא קלית [היכל שרוף שרפת], שכבר נגזר עליו שישרף.

והרי זה כאילו קימחא טחינא טחינת [קמח טחון טחנת].

שנאמר: "קחי רחים וטחני קמח גלי צמתך השפי שבל גלי שוק עברי נחרות". "טחני חטים" לא נאמר, אלא "טחני קמח". ופורענות היא שאמר נביא לישראל, שאף שטחונים אתם כבר לקמח, תיטחנו שוב, ותגלו קלעי ראשיכם ושוקכם, ותלכו בגלות.

חזא [ראה] נבוזרדאן דמיה דזכריה דהוה קא רתח [את דמו של זכריה, שהרגוהו ישראל על שהיה מתנבא עליהם נבואות קשות על חורבן הבית. והיה הדם רותח על רצפת העזרה].

אמר לחו נבוזרדאן ליהודים: מאי האי? מהו דם זה, שרותח ואינו נח?

אמרו ליה: דם זבחים הוא דאישתפיך [שנשפך].

אמר להו: אייתי ואנסי אי מדמו [הביאו דם זבחים, ונבדוק אם דומה הוא לדם זה].

כפי [שחטן] זבחים, ולא אידמו [ולא היה הדם דומה לאותו דם].

אמר להו: גלו לי מהו דם זה! ואי לא — סריקנא לבו לבשרייכו במסריקא דפרזלא [אסרוק את בשרכם במסרק של ברזל]!

אמרו ליה: האי דם, של כהן ונביא הוא, דאינבי [שנתנבא] להו לישראל כהורבנא דירושלם [שנתחרב ירושלים], וקטלוהו.

אמר להו לישראל: אנא מפייסנא ליה [אני אפייס את זכריה, וינוח דמו].

אייתי רבנן, קטיל עילויה [הביא חכמים, והרגם על אותו דם] — ולא נח.

אייתי דרדקי דבי רב [תינוקות של בית רבן], קטיל עילויה — ולא נח.

אייתי פרחי כהונה [צעירי כהונה], קטיל עילויה — ולא נח.

עד די קטל עילויה [עד שהרג עליו] תשעיין וארבעה ריבוא בני אדם — ולא נח.

קרב זבוזרדן לגביה [אל אותו דם], ואמר:

רבתינו וכולן בלעתינו וכו'. עיי"ש במהרש"א.

328. ביד רמה כתב, שהמלאכים הגביהוהו, מפני כבוד הדום רגליו של הקב"ה. והם לא ידעו

שגזרת המקום היא. 329. ביד רמה כתב, ש"זיחא" מלשון "לא יזח החשן". והיינו, שהיתה דעתו סרה מלהכיר שבגזרת המקום עשה כל זאת.

זכריה, זכריה! טובים שבהן — איבודתים, ניהא לך דאיקטלינהו לכולהו [האם רוצה אתה שאהרוג את כל ישראל?]

מיד נח הדם.

הרהר נבוזרדן הרהורי תשובה בדעתיה. אמר: מזה הב, ישראל, שלא איבדו אלא נפש אחת של זכריה — כך נענשו, החוה גברא, נבוזרדן, שהרג כל כך הרבה בני אדם — מה תיהוי עליה [מה יהא עליון]?

ערק [ברח], שדר פורטיתא לביתיה [שלח שטר צוואה לביתו], ואיתגנייר.

תנו רבנן: נעמן, שהיה שר צבא ארם, וריפאו אלישע מצרעתו, וקיבל על עצמו שלא לעבוד עבודה זרה [כפי שמסופר בספר מלכים ב, פרק ה] — גר תושב היה. שלא קיבל עליו כל המצוות, אלא רק שלא יעבוד עבודה זרה.

אבל נבוזר אדן גר צדק היה. שקיבל עליו לגמרי עול תורה ומצוות.

מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים.

מבני בניו של סנחריב לימדו תורה ברבים. ומאן נינהו [ומיהם אותם בני בניו] — שמעיה ואבטליון.

מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק⁽³³⁰⁾.

ואף מבני בניו של אותו רשע, נבוכדנאצר, ביקש הקדוש ברוך הוא להכניס תחת כנפי השכינה.

אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! מי שהחריב את ביתך, ושרף את היכלך, תכניס תחת כנפי השכינה?

היינו דכתיב: "רפינו את ככל ולא נרפתה". עולא אמר: זה נבוכדנאצר, שהיה הקדוש ברוך הוא מבקש לרפאו, ולהכניס בניו תחת כנפי השכינה, ולבסוף לא נרפא.

רבי שמואל בר נחמני אמר: אלו נהרות כבל, שהם רעים לשתות. ותרנמה דצינייתא דבבלאי [דקלים מרים הם, שעומדים בנהרות]⁽³³¹⁾.

שהוא מאת ה' יתברך, יש בו צד בחינה מה של קדושה, שהרי הוא מהש"י. ואם אצל האב היה בטל כח הקדושה אצל הטומאה, אבל בבנים נתלכן כח זה, ולכך למדו תורה ברבים. רק מזרע טיטוס לא היה הש"י מכניס תחת כנפי השכינה, שאין לו חלק בו ית', והוא נבדל מן הקדושה לגמרי, ואינו מצטרף אל הקדושה וכו'. וסיים: והדבר הזה הוא דבר עמוק.

331. עוד פירש רש"י, צינונייתא דבבל, דקלים רעים של נהרות כבל, שאין נושאין פירות, לפי שהמים רעים הם לגדל פירות. והנהר שתחת

330. כתב בספר נצח ישראל [הובא בחידושי הגאונים]: דע כי מה שסיפרו כאן מן הרשעים שזרעם נתגייר בישראל, ולימדו תורה ברבים, הוא ענין נפלא. כי יש לך לדעת, שהרשעים כאשר הם מופלגים ברשעות, ויש להם כח גדול מאוד, כמו שהיה לאלו שזכר, אי אפשר שלא יהיה מצורף כח שלהם אל כח עליון, כח השם יתברך. רק שהיה זה אצלם בטומאה.

אבל אצל הבנים, כאשר נתגיירו, נצרף ונודרך ונתלכן. ולפיכך היו בניהם גדולים מלמדי תורה ברבים. ואי אפשר שלא יהיה כך, שכל כח כמו אלו שהיה להם כח גדול מאת הש"י, וכיון

והיות והבאנו לעיל מעשה נבוזראדן, היאך כבש את ירושלים, מביאה הגמרא עוד מענין זה.

אמר עולא: עמון ומואב שיבכי בישי (שכנים רעים) דירושלם הוו.

כיון דשמעינהו לנביאי דקא מיתנבאי לחורבנא דירושלם [כיון ששמעו עמון ומואב את הנביאים, שנתנבאו על חורבן ירושלים], **שלחו לנבוכדנצר: פוק ותא** [צא ממקומך, ובוא לכבוש את ארץ ישראל].

אמר נבוכדנצר: מסתפינא דלא ליעבדו לי כדעבדו בקמאי [חושש אני, שלא יעשו בי כפי שעשו באלו שהיו לפני], **שהרי סנחריב וחילו מתו כולם על ידי מלאך אחד.**

שלחו ליה: "כי אין האיש בביתו [הלך בדרך מרחוק]⁽³³²⁾" [פסוק הוא בספר משלי]. **ואין איש — אלא הקדוש ברוך הוא. שנאמר: "ה' איש מלחמה".** כלומר, כביכול אין הקדוש ברוך הוא בביתו, בית המקדש.

שלח ליה: בקריבא הוא, ואתי. שמא אכן אינו בביתו עתה, אבל במקום קרוב הוא, ויבוא להציל את ישראל! [אין תשובתו של נבוכדנצר נדרשת מן המקרא, אלא לפי סדר המקראות שאנו שומעים מהם את טענותיהם של עמון ומואב, מבינים אנו מה ענה להם נבוכדנצר].

שלחו ליה: "הלך בדרך מרחוק". כלומר, אינו

קרוב, ולא יבוא.

שלח ליה: אית להו צדיקי, דבעו רחמי — ומייתו ליה [יש בהם צדיקים, שיבקשו רחמים, ויביאו את הקדוש ברוך הוא]!

שלחו ליה: "צרור הכסף לקח בידו". ואין כסף — אלא צדיקים, וכפי שמוכח מהמקרא דלהלן. והיינו, שצדיקים שבהם מתו.

ומנין לנו שהצדיקים נקראו כסף?

שנאמר: "ואכרה לי בחמשה עשר כסף וחמר שערים ולתך שערים". וכך הוא פירושו של המקרא: **"ואכרה לי בחמשה עשר כסף",** כלומר, פדיתי לי אותם ממצרים בחמשה עשר בניסן, בזכות הצדיקים שנקראו כסף. **"וחמר שעורים ולתך שערים",** כלומר, חומר שעורים הוא שלשים סאין, ולתך — חמשה עשר סאין הוא, אלו ארבעים וחמשה צדיקים, שהעולם מתקיים עליהם [כדאיתא במסכת חולין צב א].

שלח ליה: הדרי רשיעי בתשובה, ובעו רחמי, ומייתו ליה [הרשעים יחזרו בתשובה, ויבקשו רחמים, ויביאו את הקדוש ברוך הוא]!

שלחו ליה: כבר קבע להן זמן, שלא יבוא עוד עד שבעים שנה לגלות בבל⁽³³³⁾. **שנאמר: "ליום הכסא יבא ביתו". אין כסא — אלא זמן. שנאמר: "בכסה ליום חגנו".**

דקלים אלו, מי מרים הם.

332. הגר"א מחק מילים אלו.

333. יש להקשות, למה לא השיבו לו כך כאשר

טען שיש בהם צדיקים?

וכתב בעץ יוסף, שגדול כח הצדיקים לבטל

גזירה שגזר שלא יבוא עד שבעים שנה. כדכתיב:

שלח להו: פיתווא [סתן] הוא עתה, ולא מצינא דאתי מחמת תלגא וממיטרא [השלג והגשם].

שלחו ליה: תא אשינא דטורא [בוא דרך תחתית ההרים], ויגנו עליך מהגשמים והשלגים. שנאמר: "שלחו בר מושל ארין מסלע מדברה אל הר בת ציון". וכך הוא פירושו של המקרא: שלחו אל המושל, שהוא נבוכדנצאר, שיבוא אל הר בת ציון דרך הסלעים וההרים.

שלח להו: הרי עתה עת גשמים הוא, ואי אתינא — לית לי דוכתא דיתיבנא ביה [לא יהא לי מקום סביב ירושלים, שנוכל לשבת בו אני וחילי מוגנים מפני הגשמים].

שלחו ליה: קברות שלחב, של ישראל, מעולין מפלטירין [מארמונות] שלך, ותוכלו לשבת במערות הקבורה שלהם שסביב ירושלים.

ומנין לנו שאכן כך היה, שהוציאו נבוכדנצאר וחילו את עצמות בני ירושלים מקבריהם, כדי לשבת באותן מערות קבורה?

דכתיב: "בעת ההיא נאם ה' יוציאו את עצמות מלכי יהודה ואת עצמות שריו ואת עצמות הכהנים ואת עצמות הנביאים ואת עצמות יושבי ירושלים מקבריהם ושטחום לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר

אהבום ואשר עבדום ואשר הלכו אחריהם".

והיות והבאנו את הפסוק "צרור הכסף לקח בידו", שנתמעטו הצדיקים, מדברת עתה הגמרא בענין המשיח. שאחד מסימני ימות המשיח הוא, שתלמידי חכמים יתמעטו⁽³³⁴⁾.

אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק: מי שמיע לך אימת אתי בר נפלי [האם ידוע לך מתי יבוא בר נפלי]?

אמר ליה: מאן בר נפלי [מיהו אותו] בר נפלי? שאתה שואל אודותיו?

אמר ליה: בר נפלי הוא המשיח.

תמה רבי יצחק ושאלו: משיח — בר נפלי קרית ליה?

אמר ליה: אין. אכן כך. דכתיב: "ביום ההוא אקים את סכת דויד הנפלת". ו"סכת דוד"^{א-13} הוא כינוי למלכות דוד שנפלה. והמשיח הוא זה שיקים את סכת דוד, לכן נקרא "בר נפלי"⁽³³⁵⁾.

אמר ליה רבי יצחק: הכי אמר רבי יוחנן: דור שבן דוד בא בו, יהיו בו הסימנים דלהלן:

תלמידי חכמים מתמעטים,

"כבר קבע להם זמן", מדברת עתה הגמרא בקץ גלות אחרון, מתי יבוא משיח.

335. עיי' בערוך לנר [הובא בחדושי הגאונים] מה שכתב בכיור ענין זה באורך.

צדיק מושל ביראת אלקים. אבל כשאין צדיקים, אף שיחזרו הרשעים בתשובה, אין בהם כח לבטל הגזירה.

334. כך פירש רש"י. וביד רמה פירש, שהיות והגמרא הזכירה את קץ גלות ראשון, דאמרינן